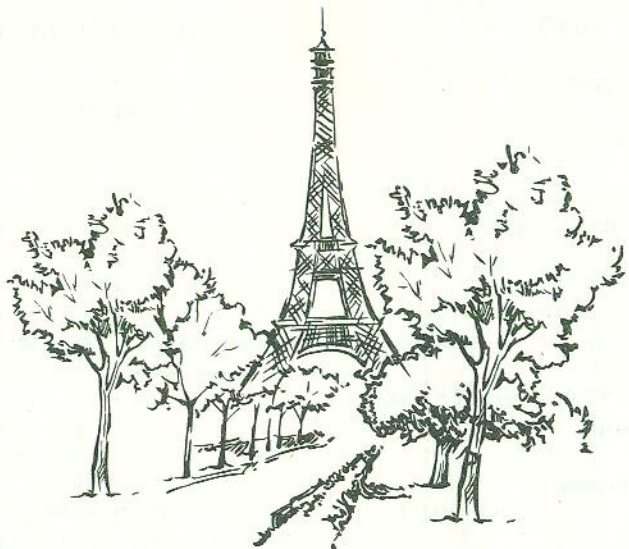

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

• 1875 •

*Париж. Місто кохання. Місто мрій. Місто розкошів.
Місто святих і вчених. Місто веселоців. Розпусний вертеп.
За дві тисячі років Париж бачив усе.*

Саме Юлій Цезар першим побачив переваги тієї місцевості, де скромне плем'я паризіїв улаштувало свою домівку. В ті часи середземноморські землі півдня Галлії вже були римськими провінціями для багатьох поколінь, тож, коли Цезар вирішив приєднати до своєї імперії ще й бунтівні кельтські племена Північної Галлії, в нього на це пішло небагато часу. Римляни швидко збагнули, наскільки логічно створити місто в цьому урочищі. Адже туди надходило збіжжя із широких родючих рівнин Північної Галлії. А ще через землі паризіїв пролягала судноплавна річка Сена. Через її витoki на півдні можна було легко втрапити до повноводної річки Рони, яка текла до жвавих портів Середземного моря. На півночі Сена вела до морської протоки, з іншого боку якої лежав острів Британія. Чудова річкова система, завдяки якій південний світ сполучувався зі світом північним. Грецькі та фінікійські купці користувалися нею задовго до виникнення Риму. Тож місце вибрано ідеально. Центр земель паризіїв був у широкій неглибокій долині, в якій Сена робила кілька граційних поворотів. У центрі долини, на мальовничому вигині зі сходу на захід річка розширювалася, а в її плесі проглядали великі мілини та острови, які нагадували величезні баржі, що стали на якір посеред потоку.

На північному березі луки та болота тяглися далеко, аж поки сягали краю низини, яку оперізували пагорби, порослі виноградниками.

А на південному, лівому березі, як рухатися далі за течією, прирічкові землі трошки підносилися та утворювали невисокий рівнинний пагорб, схожий на стіл, що височіє над водою. Саме тут римляни й заснували своє місто. Воно розкинулося на вершині плоскогір'я, з великим форумом і головним храмом, з амфітеатром, плетивом вулиць навколо, дорогою, що йшла з півночі на південь якраз через центр, через міст, до найбільшого острова, який перетворився на передмістя з вищуканим храмом Юпітера, і далі, до наступного моста, перекинутого до пів-

нічного берега. Спочатку вони назвали місто Лютецією — Lutetia. Але воно стало відоме під величнішою назвою, як місто паризіїв — Parisii.

У Темні віки Раннього Середньовіччя, після падіння Римської імперії, цю територію завоювало германське плем'я франків, і вона згодом стала називатися Францією. Цей багатий землеробський край пережив ще й вторгнення гунів і вікінгів. Але острів з дерев'яними оборонними спорудами, схожий на старий пошарпаний човен, вистояв. У Середні віки він перетворився на чудове місто, обгороджене високою кам'яною стіною, яке розкинулося по обидва береги Сени, — лабіринт із готичних церков, високих дерев'яних будинків, обшитих балками, небезпечних вуличок і смердючих льохів. Окрасою острова став величний собор Нотр-Дам. Університет цього міста шанували в усій Європі. Потім до міста прийшли англійці й підкорили його. І Париж міг би залишитися англійським, якби не з'явилася дивовижна діва Жанна Д'Арк та не вигнала їх.

Старий Париж — це місто яскравих кольорів і вузьких вуличок, карнавалів і чуми.

Але потім виник новий Париж.

Зміни відбувалися повільно. В часи Ренесансу з темної маси Середньовіччя почали виринати перші світлі споруди в стилі класицизму. Королівські палаци та аристократичні площі створювали нову пишну атмосферу. Широкі бульвари почали прорізати старі перенаселені вулички. Амбіційні можновладці взялися закладати перспективи, гідні Стародавнього Риму.

Париж змінювався на догоду величі Людовіка XIV й елегантності Людовіка XV. Епоха Просвітництва та нова республіка після Французької революції заохочували класичну простоту, а вік Наполеона жадав імперської величі.

Цей процес змін прискорився завдяки появі нового урбаніста — барона Османа. Створена ним велика мережа бульварів і довгих прямих вулиць з елегантними конторами та житловими будинками виявилася настільки довершеною, що вже було і не відшукати в Парижі тих кварталів із середньовічним безладом.

Та все ж старий Париж зберігся всюди, майже в кожному куточку, зі своєю пам'яттю про минулі століття і життя людей. Це як спогади, що переслідують нас, наче та старовинна напівзабута мелодія, яку, коли почуєш знову, в іншу епоху, в іншому ключі, на арфі чи на лірі, —

завжди така сама впізнавана. Бо така вже незнищенна чарівність цього міста.

Чи знайшов Париж примирення із собою? Він страждав і виживав, бачив злети й падіння імперій. Хаос і диктатура, монархія та республіка — Париж усе це відчув. І що ж йому сподобалося найбільше? Оце ще питання...

Хоч який старовинний і вишуканий, та, здається, і сам не знає.

Недавно він зазнав ще одного страшного горя. Чотири роки тому його жителі їли щурів¹. Спершу їх принизили, потім вони голодували. А далі підняли зброю один на одного. Зовсім небагато часу сплило від поховання численних мерців, дух смерті розвіяло вітром, а відлуння розстрілів полинуло за обрії.

Зараз, у 1875 році, Париж переживає відновлення. Утім, лишається ще багато проблем, які чекають на своє розв'язання.

Маленькому хлопчикові виповнилося лише три роки. Світловолося, блакитнооке маля. Щось він уже знає. Про дещо інше йому ще не розповідали. Тож ще є якісь таємниці.

Кюре Ксав'є задумливо дивиться на нього. Такою була його мати в дитинстві.

Кюре Ксав'є — священник, але він закохався в жінку, матір цієї дитини. Собі він зізнався в цій пристрасті, але його самовладання бездоганне. Ніхто не зміг би здогадатися про його почуття. Що стосується хлопчика, щодо нього в Господа напевне є якийсь задум.

Можливо, йому судилося стати жертвним агнцем.

Стоїть сонячний день у фешенебельному саду Тюїльрі поряд із Лувром, де няні спостерігають за іграми дітей, тож кюре взяв свого вихованця на прогулянку. Кюре Ксав'є — родинний сповідник, справжній друг, священник.

— Як тебе звати? — грайливо звертається до дитини.

— Роланд, Д'Артаньян, Дйодонне де Сінь. — Він усі свої імена знає напам'ять.

¹ Ідеться про Паризьку комуна (18 березня — 28 травня 1871 року), коли невдовзі після укладення перемир'я з Пруссією під час Франко-пруської війни в Парижі почалися заворушення, що вилилися в революцію та встановлення самоврядування, яке тривало 72 дні. (тут і далі — прим. перекл., якщо не зазначено інше).

— Браво, мій юначе.

Кюре Ксав'є Парль-Ду — невисокий, стрункий чоловік сорока років. Колись давно він служив в армії. Якось упав з коня, й відтоді його діймає гострий біль у спині, хоча про це знає небагато людей.

Утім, дні його військової служби позначилися на ньому ще іншим чином. Він виконував свій обов'язок. Бачив смерть. І дещо гірше за смерть. І врешті-решт йому почало здаватися, що в житті мусить бути щось краще за побачене ним, щось святе і чисте. Невмируще полум'я світла й любові в страшній темряві світу. Він знайшов це полум'я в лоні Святої Церкви.

А ще він — монархіст.

Він знає родину цієї дитини все своє життя і тепер дивиться на малюка не тільки з любов'ю, а й із жалем. У Роланда нема ні братів, ні сестер. У його матері, жінки прекрасної душі, з якою він сам хотів би одружитися, якби не обрав іншого покликання, слабке здоров'я.

Майбутнє всього роду тримається лише на Роландові, а це неабиякий тягар як для маленького хлопчика.

Проте він знає, що як священник мусить дивитися на речі ширше. Як там казали єзуїти? «Дайте нам хлопчика, поки йому ще нема семи років, і він буде нашим на все життя». Хай би яким був задум Господа щодо малюка, незалежно від того, чи приведе служба до щастя чи до нещастя, кюре Ксав'є супроводжуватиме його на цьому шляху.

— А хто такий був Роланд?

— Роланд був героєм. — Хлопчик очікує на схвалення. — Моя мама читала мені його історію. Він був моїм предком, — додає урочисто.

Священник усміхається. Славетна «Пісня про Роланда» була незабутньою романтичною історією, події якої відбулися з тисячу років тому. Вона розповідала про те, як лицар Роланд, товариш імператора Карла Великого, опинився в пастці, відрізаний від війська горами. Він сурмив у ріг, закликаючи про допомогу, але все марно. Сарацини вбили його, а імператор тужив за втраченим побратимом. Твердження родини де Сінь, що йдеться про їхнього предка, були химерними, але сповненими чарівності.

— Інші ваші предки були лицарями-хрестоносцями. — Кюре Ксав'є схвально кивнув. — Це природно. Ти належиш до аристократичного роду. — Він замовк.

— А хто такий Д'Артаньян?

— Славетний мушкетер. Він — мій предок.

Як це буває, герой «Трьох мушкетерів» мав свого прототипа. Чоловік, який справді існував, родич Роланда, одружився з однойменною дворянкою ще в часи Людовіка XIV. Хоча у священника були сумніви щодо того, чи цікавилася родина цим фактом до появи роману.

— У твоїх жилах тече кров д'Артаньянів. Вони були гвардійцями, служили королю.

— А Дйодонне?

Стає важко добирати слова, але кюре Ксав'є опановує себе. А чи не задалеко він зайшов? Чи може дитина уявити жах гільйотини, який стоїть за останнім із його імен?

— Ти ж знаєш, ім'я твого дідуся — просто прекрасне, — каже він. — Воно означає «дар Божий». — Ксав'є на мить замислюється. — Народження твого дідуся було, я не кажу чудом, радше знаменням. Але важливо, щоб ти пам'ятав інше, Роланде, — продовжує священник. — Ти знаєш гасло свого роду? Дуже важливо, щоб ти дотримувався його. «*Selon la Volonte de Dieu*» — «Так повелів Господь».

Кюре Ксав'є відвів очі, щоб оглянути навколишній ландшафт. На півночі височів пагорб Монмартр, де шістнадцять століть тому римляни-язичники замучили Діонісія Паризького. На південний захід, за баштами Нотр-Даму, здіймався схил над лівим берегом, на якому в часи занепаду Римської імперії невтомна Свята Женев'єва молила Бога, щоб з міста пішов Аттила зі своїми гунами, і її молитви були почуті.

Раз за разом, роздумував священник, Господь захищав Францію у важку годину. Коли мусульмани вперше налетіли сюди з Африки та Іспанії і могли перейти всю Європу, чи не Він послав видатного полководця, діда нашого Карла Великого, щоб вигнав їх звідси? Коли англійці у своїй тривалій середньовічній боротьбі з французькими королями навіть стали господарями Парижа, чи не змилювався добрий Господь над Францією, подарувавши їй діву Жанну Д'Арк, щоб вона привела свою армію до перемоги?

А найголовніше, що Бог дав Франції її королівську родину. Її гілки Капетингів, Валуа та Бурбонів правили протягом тридцяти поколінь, об'єднували і множили славу цієї священної землі.

І крізь усі віки родина де Сінь віддано служила тим помазаникам Божим.

Ось яку спадщину дістав маленький хлопчик. У свій час він усе зрозуміє.

Настав час іти додому. Позаду них, де закінчувався сад Тюільрі, відкривалася простора площа Конкорд. А за нею велична магістраль Єлисейських Полів, завдовжки три з половиною кілометри, пролягла аж до Тріумфальної арки.

Хлопчик був іще замалий, щоб знати про значення площі Конкорд у його особистій історії. Що ж до Тріумфальної арки, хоч якою була її велич, республіканські монументи кюре Ксав'є не зворушували.

Замість цього він знову подивився на пагорб Монмартр — те місце, де колись стояв язичницький храм, де замучили святого Діонісія і де розгорталися такі страшні сцени під час недавніх заворушень у місті. Як доречно, що цього року поряд із вітряками з'явився новий храм, храм католицької Франції, базиліка Сакре-Кер — Святого Серця, чия чиста, біла баня голубом злітала над містом.

Ось у якому храмі має служити хлопчик. Адже Господь зовсім не випадково береже цю родину. Роланд подолає сором поразки, відновить віру.

— Прогуляємося ще трохи? — спитав малого. Малюк кивнув. Із вдячністю священник схилився до нього і виправив поставу. — Може, заспіваємо? — запропонував. — Скажімо, *Frère Jacques*.

І пішли вони із саду зі співами під поглядами нянь та їхніх вихованців, рука в руці — священник і маленький хлопчик.

Жюль Бланшар дійшов до Лувру наприкінці Єлисейських Полів і рушив до церкви Мадлен. Не без підстав він міг назвати себе щасливою людиною. У нього вже було два сини, обидва — чудові хлопчики. Але він завжди мріяв про дівчинку, і ось сьогодні, о восьмій годині ранку, дружина подарувала йому доньку.

Була лише одна проблема. Її розв'язання вимагало певної делікатності, і саме тому він ішов зараз на зустріч із жінкою, яка не була його дружиною.

Жюль Бланшар був енергійним чоловіком міцної статури із солідними родинними статками. Століттям раніше, коли чарівна монархія епохи рококо Людовіка XV пізнала великі ідеї Просвітництва, а Французька революція перевернула світ, його предок був продавцем книжок

радикальних поглядів. Син книготорговця, дід Жюля, став лікарем. Його вправність під час революції помітив генерал, що набирив популярності, Наполеон Бонапарт, тож відтоді справи діда пішли прекрасно. Після успішної практики за часів наполеонівської імперії і за відновленої монархії Бурбонів він відійшов від справ у поважному віці й оселився в чудовому будинку у Фонтенбло, яким і досі володіла його родина. Його дружина походила з родини комерсантів, тож у наступному поколінні батько Жюля також став комерсантом. Він спеціалізувався на гуртовій торгівлі зерном і до середини XIX століття накопичив значний капітал. Жюль наслідував батька і тепер, у віці тридцяти п'яти років, був готовий очолити сімейну справу, коли старий Бланшар, людина гідна з будь-якого погляду, вирішив піти на спочинок.

Коло церкви Мадлен Жюль узяв праворуч. Йому подобався цей бульвар, тому що він виходив до нового величезного оперного театру. Зведення Паризької опери, спроектованої Гарньє, завершилося тільки на початку цього року, та споруда вже стала визначною пам'яткою. Крім безлічі внутрішніх чудес, як-от геніально влаштоване штучне підземне озеро, задумане для контролю рівня ґрунтових вод під будівлею, зовнішній вигляд театру вражав небувалими декоративними деталями, серед яких здіймався довершений округлий дах, що нагадував Жюлю величезний кремовий торт. Паризька опера уособлювала пишність, розкіш, утілювала дух епохи — принаймні для таких улюбленців долі, як він сам. І ось попереду видніло місце зустрічі. Лише за кілька кроків від Опері було «Англійське кафе». На відміну від театру, воно мало непоказний фасад. Але не інтер'єр. Заклад був розкішним навіть для принців. Кілька років тому тут вечеряли імператори Росії та Німеччини, і той легендарний бенкет тривав вісім годин.

Куди ж, як не сюди, запрошувати Жозефіну на обід?

Для їхнього сьогоднішнього обіду відкрито окремий кабінет, обшитий панелями, відомий як «Великий Шістнадцятий». Проїшовши вглиб ресторану повз схилених у поклони офіціантів, позолочених дзеркал і рослин у вазонах, Жюль відразу її побачив.

Жозефіна Тессьє належала до того типу жінок, яких метрдотелі завжди саджають у центрі залу, якщо тільки така жінка сама не скаже пошепки, що не бажає привертати увагу. Вбрана в чарівну блідо-сіру шовкову сукню з мереживним коміром-рюшем і кокетливий капелюшок з великим пером, Жозефіна мала елегантний і респектабельний вигляд.